

gélyes, arany gombos bíbor köpenye fölé díszes kardot csatolt, skarlát csuklyáját hátra vetette. Aranysarkantyúja ragyogott, amint büszke paripáján, fényes kíséretével Montefiasconeban a legátus palotája elé lovagolt. Egykor Albornoz elődjét, Bertrand de Deux legátust döbbsentette meg így pompázó fellépésével. Akkoriban a császári dalmatikát öltötte volt fegyverzete fölé. Most pengő arany sarkantyúval lépett keményen a bíboros elé, s azt követelte, hogy a pápa nevében tegye meg őt Róma szenátorává. A város elfoglalása és a kormány átvételének a módja már az ő gondja.

A kérdés előterjesztésére a pillanat jól volt megválasztva. Vico prefektus június 5-én kénytelen volt behódolni és Róma környékének várait — Ortet, Cornetot, Orvietot — Albornoz kezére bocsátani. Most már a bíboros is meg merte kockáztatni Róma megrendszabályozását. Fra Moreale két fivérének jelenléte Cola di Rienzo kíséretében, nyomatékokot adott a tribun ajánlatának, mert maga a rettegett condottiere 6000 zsoldossal a Patrimonium határára állt s nem lett volna tanácsos vele újjat húzni.

Mikor Cola di Rienzo a szokásos hat hónapra szóló szenátori megbízatást a sarokba szorított legátustól elnyerte, azonnal zsoldosok fogadásához látott. A riminii Malatesta nemrégiben elbocsátotta katonaságát, melyből kétszázötven børsisakos Perugiában tartózkodott. Ezeket felfogadta. Vagy kétszáz főnyi gyalogság és a perugiai polgárok egy csapata csatlakozott hozzájuk. Erre gyors elhatározással megindult velük, hogy a nemesek bábójává lett Guido Patrizi, — „ama jó ember“ (*ille bonus homo*) — ingadozó hatalmát megdöntse. Hadi népével átkelt Toszkánán, keresztül vágott hegyeken, völgyeken, veszélyes hágókon, s egyszerre csak Ortenál, Róma előtt termett.

XIX. A szenátor.

Cola di Rienzo életének ez utolsó korszakáról alig van más hírünk, mint amit a névtelen krónikából és Matteo Villani két rövid fejezetéből megtudunk. A Vita festői realizmussal és a novelista élénkséggel tárja elénk az eseményeket, melyeknek valódi értelme azonban rejtve marad előtte, így színes elbeszélése az okirat-szerű adatok hiányát egyáltalán nem pótolhatja.

Mikor a rómaiak értésére esett, hogy Cola di Rienzo városukhoz közeledik, ünnepélyes fogadására készültek. A nemesek nem is gondoltak ellenállásra. A lovas milícia a Monte Marioig lovagolt elébe; a katonák béke és győzelem jeléül olajágot tartottak kezükben, ahogyan egykor a tribun szokásba vette. A nép diadalkapukkal várta. A Porta Sant Angelon keresztül érkezett a városba. A téren, a Sant Angelo-híd fölött, az utcákon arany- és ezüstdíszes szövetből ünnepi íveket húztak. A Vita szerint olyan örömmámorban üszött a város, mintha a legnagyobb római hős, Scipio Africanus bevonulására készülne. Az új szenátor ily ünneplés között lovagolt fel katonái élén a Kapitóliumra, hol beszédet intézett a néphez. Most sem mulasztotta el, hogy életének nagy fordulópontját ne emelje.

bibliai hasonlat alkalmazásával egy magasabb, emberfeletti síkba. Mint Nabukodonozor — mondta — ő is hét éven keresztül bűnhődött kevélységeért. De a hatalmas Isten akaratából a pápa által most mint szenátor küldetett újra vissza székhelyére, nem mintha maga érdemet szerzett volna erre, hanem a Szentatya jóvoltából. — E pápa iránt érzett hálát és hűséget Cola di Rienzo kihangsúlyozza néhány nappal később Firenzéhez írott levelében is. Egyáltalán mindenki iránt hálásnak mutatkozik, aki visszatérésében segítségére volt. Arimbaldot és Brettonet a római sereg vezéreivé nevezte ki s átadta nekik a város zászlaját, Tanácsadóját, Cecco da Perugiát, lovagi méltóságra emelte, s Stefano Colonnánál ő sem mutatkozott kevéshbé nagylelkűnek: büntetlenséget biztosított minden volt ellenségének.

Cola di Rienzo nemcsak e szerény, szinte a pápa hivatalnokaként való jelentkezésben, hanem testi mivoltában, kedélyállapotában és szokásaiban is nagyot változott távollétének éveitől. Hozzászókkott a hideg klíma alatt az italhoz; a szenátor nehéz görög, trebbiai és malvasia-borokat fogyasztott „a nap minden szakában”. Egészségtelenül meg is hizott a fogság tétlenségében. Arca hosszúra meghagyott szakála mögött beteges vörös-viola szíben játszott. Kedélyállapota rendkívül ingerültté lett, hangulata gyorsan változott, szemgolyói most fehéren villogtak, de a következő pillanatban már vér futotta el őket és lángba borultak. Véleménye és elhatározásai is gyorsan változtak, „mint a tűz”.

Uralomrajutásának a híre gyorsan szétfutott, és jellemző a róla őrzött jó emlékezetre, hogy már a következő napokban a szomszédos városok átívózkodó követeket küldtek hozzá. A szenátor előtt azonban bevonulásának napjától kezdve változatlan komolysággal merült fel újra a néppel farkasszemet néző nemesség súlyos problémája. Mint régen, tribuni hivatalbalépésekor, most is első dolga a báróknak hódolásra való felszólítása volt. Az öreg Stefano Colonnának nem sokkal a tribun bukása után bekövetkezett halála után, a Porta San Lorenzo-i ütközetben elesett Stefanuccio harmadik fia, Stefaniello, aki 1351 és 53-ban szenátorságot viselt, lett a Colonna-ház feje. Ez gyűlölt ellenfelének közeledtére szokás szerint Palestrina várába vette be magát s innen hányt fittyet a „paraszt”-szenátor parancsainak. Követét megcsúfolta és megkínozta; íjászaival és prédáló csapataival bekalandozta a római síkságot és elhajtott minden állatot, amit elől talált.

A nép felháborodása határtalan volt. Benyomása alatt a szenátor lóra ült és híveinek egy kisebb csapatával — ki fegyveresen, ki fegyvertelenül — utánuk eredt. De Tivoliig nem akadt nyomukra. Későn jött csak rá, hogy a Colonna-katonák zsákmányukkal a Pantano erdőségében rejtőztek el s éjjel, míg ő embereivel Tivoliban pihent, felhajtották az állatokat Palestrinába. Erre Cola di Rienzo sietve magához rendelte római zsoldosait s kitűzette Tivoliban zászlaját, melyet arany nappal, ezüst csillagokkal ékes azürcímere és Róma szimbóluma díszített.

Négy napi késedelemmel messere Arimbaldó és Brettone vezéreltetével meg is érkezett a had, de nem volt sok köszönet benne, mert a kapitányok a zsold elmaradása miatt lázadoztak. Cola di Rienzo

most szorult helyzetében azzal hozakodott elő, hogy Livius tanúsága szerint a régi rómaiak hasonló helyzetben közadakozással segítettek, s ebben mindig a legmagasabb méltóságok viselői jártak elől jó példával. A két Moreale-testvértől így még egyenként ötszáz aranyforintot kapott, mivel a hátralékos zsoldot részben kiegyenlítette. Aztán a San Lorenzo-téren, a Palloni-k házának erkélyéről buzdító beszédett intézett a tivoliakhoz, elmondva, hogy Stefaniellott, ezt a „mérgecs kigyót, mocsári sást” egész családjával együtt ki fogja irtani. E nép javát szolgáló küzdelemben a városka segítségét és hűségét kérte. Sokan csatlakoztak is hozzá. Velletriből, a Farfa-apátságból, a környező községekből és a Campagnából is siettek táborába a kártvallott emberek! A szenátor szedett-vedett seregét, melynek magját az ezerre tehető, részben római, részben zsoldos lovasság tette, Castiglione di S. Prezatánál rendezte, s aztán Santa Maria della Villánál ütött velük táborot. Elkeseredetten nézett fel innen a római nép megrontóinak sziklafélszékére, váltig hajtogatva magában, hogy ezt a hegyet le kell hordatnia bármi áldozatok árán is. Késő bánattal felsóhajtott: „*Ha a Coonnák Porta San Lorenzo-i veresége után ide lovagoltam volna, kardcsapás nélkül elfoglaltam volna ezt a vidéket s a vár rég nem állna!*” A környezetében lévő nemesek azonban, meséli a Vita, titkos kárörömmel szemlélték tehetetlen dühét, s a valóságnak meg nem felelően tájékoztatva őt, lehetetlennek mondták az erődítmény teljes körülzárását. A szenátor tehát tétlenül kellett hogy nézze, mint mennek az élelmiszert szállító szekerek és a legelőről hazatérő gulya a magas, vad hágó felől a kapun be a városba. Az ellenségnek ily körülmények közt csak a környék pusztításával okozhatott kárt. Egy hét alatt katonái le is tarolták aztán a Palestrina körül fekvő síkság virágoskertjét, s a dombon épült városnak is alig egyharmada maradt épen.

Azonban Palestrina ostromát Cola di Rienzo kénytelen volt hirtelen félbeszakítani. Az egymást gyűlölő tivoliak és velletriek hajbakaptak táborában és komoly pártharc kitorése fenyegetett. Még nagyobb baj volt az, hogy fra Moreale váratlanul felbukkant Rómában és a szenátor olyan híreket vett, hogy ott máris ellene dolgozik a nemességgel. Talán, a befektetett pénz veszét sejtve, a tivolii megszaroltatás után Arimbaldó hívta őt segísre. Cola di Rienzo mindenesetre gyorsan felismerte a hátbatámadtatás veszélyét és seregével azonnal visszatért Rómába. Életében utoljára talált magára villámgyors és határozott cselekvésben. Morealet magához kérte, elfogatta s két öccsével együtt a Kapitólium börtönébe vetteite.

A névtelen római életíró Cola di Rienzo cselekvését a nép szóbeszédére valló kicsinyes indítóokokból magyarázza s a következőkben is csak azt a célját véli látni, hogy a dúsgazdag condottiere hatalmas vagyonára kezét rátehesse és belőle zsoldosokat fogadhasson a jövő nagy küzdelemnek megharcolására. De mi nem téveszthetjük szem elől azt, hogy fra Moreale és *Grande Compagnia*-ja komoly katonai hatalommá nőtte ki magát Középitáliában. Hódító szenvedélyétől, zsoldosainak vándor-köztársaságától Toszkána s a Márkák csak váltságdíj fizetésével tudtak menekedni. Városokat sarcolt meg, tartományokat rabolt ki és pusztított el. Matteo Villani (IV.

23) úgy tudja, hogy Rómába is azért érkezett, hogy a Colonnákkal szövetségbe megbuktassa a szenátort. Az egyéni védekezés és Róma java mellett valószínűleg a „*Sacra Italia*“ érdeke is lebegett Cola di Rienzo szeméi előtt, mikor fra Morealeval szemben kíméletlenül járt el. S itt villan szemünk elé az a sejtés, hogy a szenátor nem felejtette el azokat az eszményeket, melyekért hét év előtt a tribun küzdött. Hiszen Tivoli főterén a néphez intézett beszédében, a pápa iránta való jóakarátán kívül hivatkozott, a Colonnák elleni harcra buzdítva, a császár kegyére és a közeljövőben várható fegyveres segítségére is. Utolsó ismert levelében viszont a koronázására Rómába készülő IV. Károlyt köszönti lelkedezve, s kéri szeretetét menyasszonya, a nyugati világ új Jeruzsálema számára. A szenátor tehát nem mondott le a reményről, hogy Itáliát megtisztítja zsarnokaitól s a vak Rómának visszaadhatja két szemét, a Pápát és a Császárt!

A névtelen római életrajz népies ízű fantáziával dramatizálja, hogyan ajánlotta fel fra Moreale Cola di Rienzonak, hogy katonáinak minden hátralékos zsoldját kifizeti, s tízezer, húszezer forinton annyi zsoldost fogad neki, amennyit csak akar. De a szenátor hajthatatlan maradt. Ép ez bizonyítja, hogy valami magasabb cél lebegett szeméi előtt s hogy tanult a szorultságukban minden ígéretre és esküre képes emberek páfördüléséből kiszabadulásuk után. Augusztus 29-én reggel lefejeztette őt a Kapitólium tövében, ahogyan ezt megrázó tragikummal írja le a névtelen krónika szerzője, ki a condottiereben Itália legnagyobb hadvezérét tisztelte. A legátus kövételére Arimbaldot kiszolgáltatta, fra Moreale vagyona pedig ebek harmincadjára került. A perugiai kereskedőknél fekvő gazdagságára Albornoz kardinális tette rá a kezét, a páduai bankoknál lévő pénzét VI. Ince vette zár alá, hogy belőle a zsoldosvezér számtalan áldozatát kártalanítsa; Rómában található ingóságai bizonyos Gianni di Castello nevű előkelő polgár foglalta le, úgy hogy Cola di Rienzo csak annyit használhatott fel belőle, miből a hátralékos zsoldot kifizethette és miből néhány száz új katonát fogadhatott. Lehet-e jobb bizonyíték e tényeknél arra, hogy nem alantas önzés vezette fra Moreale kivégeztetésében? Egész Középitália és maga Albornoz kardinális is fellélekezett, mikor e mindég kiszámíthatatlan és kíméletlen erőtenyező eltűnt az olasz élet színpadáról.

Alig zárta le a szenátor ezt a gyászos epizódot, újra felvette Palestrina ostromát. Csakhogy maga most már nem szállt táborba, hanem Monte Compatri urát, Riccardo Imprendente degli Annibaldi-t nevezte ki a sereg vezérévé és maga Rómából irányította a küzdelmet. Minden kiadást a legcsekélyebbre csökkentett, hogy ami pénzt csak felhajthatott, zsoldra költse. Lázás tevékenységgel maga akart mindenről gondoskodni s lelke maradt a vállalkozásnak. Egyszeri vagyonadó kivételére készült, melynek összegei 500-tól 10 forintig mozogtak. A várhoz vezető szorosokat elzáratta, az ellenség kémeit összefogatta, a Colonnák híveit a Campagnán keresztül űzte-hajszolta, minden támadás idejét és helyét a terep tőkéletes ismeretében kitűnően előkészítette, s bár a hős Riccardo kivételével hadnagyi nem nagyon vitézkedtek, „kedvezően“ végezte be a háborút,